

**POLITYKA OCHRONY MAŁOLETNICH
PRZED KRZYWDZENIEM
w Ośrodku Rehabilitacyjno Edukacyjno Wychowawczym
PSONI Koło w Przemyślu**

Rozdział 1

Postanowienia ogólne

§ 1

1. Celem POLITYKI OCHRONY MAŁOLETNICH w Ośrodku Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczym PSONI Koło w Przemyślu – dalej zwanym OREW jest:

- 1) uwrażliwienie wszystkich pracowników, współpracowników (wolontariuszy, praktykantów, osoby, z którymi zostały zawarte umowy cywilnoprawne) rodziców, osób współpracujących z OREW na wagę podejmowania działań zmierzających do ochrony dzieci przed krzywdzeniem;
- 2) wskazanie zakresów odpowiedzialności poszczególnych osób za bezpieczeństwo dzieci znajdujących się pod opieką OREW;
- 3) podejmowanie adekwatnej interwencji w przypadku podejrzenia krzywdzenia dzieci i/lub bezpośredniego zagrożenia ich zdrowia i życia;
- 4) określenie działań edukacyjnych, profilaktycznych i interwencyjnych mających na celu zapewnienie dzieciom bezpieczeństwa,

2. Znajomość i praktyczne stosowanie POLITYKI OCHRONY MAŁOLETNICH jest moralnym i zawodowym obowiązkiem wszystkich pracowników i współpracowników OREW.

3. OREW wprowadza STANDARDY OCHRONY MAŁOLETNICH określone w niniejszej POLITYCE.

§ 2

1. Naczelną zasadą wszystkich działań podejmowanych przez pracowników OREW jest działanie dla dobra dziecka i w jego najlepszym interesie.

2. Pracownik OREW oraz praktykant, stażysta, wolontariusz w ośrodku traktują dziecko z szacunkiem oraz uwzględniają jego potrzeby. Niedopuszczalne jest stosowanie przez pracownika, praktykanta, stażystę, wolontariusza wobec dziecka przemocy w jakiegokolwiek formie. Cały personel OREW, realizując te cele, działa w ramach obowiązującego prawa, przepisów wewnętrznych OREW oraz swoich kompetencji.

Ilekcją w statucie jest mowa o:

- 1) **POLITYCE** – należy przez to rozumieć Politykę Ochrony Małoletnich w **Ośrodku Rehabilitacyjno Edukacyjno Wychowawczym PSONI Koło w Przemysłu dalej zwanym OREW**
- 2) **Pracodawcy** – należy przez to rozumieć Zarząd Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Przemysłu
- 3) **dziecku, wychowanku, małoletnim** – należy przez to rozumieć osobę, która nie ukończyła 18 lat i nie zawarła związku małżeńskiego;
- 4) **pracownikach** – należy przez to rozumieć osoby zatrudnione w OREW, ale też wolontariuszy, praktykantów, osoby z którymi zostały zawarte umowy cywilnoprawne;
- 5) **nauczycielu-terapeucie** – należy przez to rozumieć bezpośrednich nauczycieli, wychowawców grup edukacyjno – terapeutycznych lub rewalidacyjno-wychowawczych i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w OREW np. psycholog, logopeda, terapeuta ruchu, katecheta i inni.
- 6) **rodzicach** – należy przez to rozumieć rodziców, a także prawnych opiekunów dziecka oraz osoby (podmioty) sprawujące pieczę zastępczą nad wychowankiem OREW;
- 7) **wychowankach** – należy przez to rozumieć dzieci i młodzież uczęszczających do OREW;
- 8) **dyrektorze** – należy przez to rozumieć dyrektora OREW;
- 9) **radzie pedagogicznej** – należy przez to rozumieć organ OREW, w którego skład wchodzi wszyscy pracownicy pedagogiczni OREW;
- 10) **radzie rodziców** – należy przez to rozumieć Radę Rodziców OREW;
- 11) **krzywdzeniu** – należy przez to rozumieć każde zamierzone lub niezamierzone działanie lub zaniechanie działania jednostki, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania lub bezczynności, które naruszają równe prawa i swobody dzieci i/lub zakłócają ich optymalny rozwój.
- 12) Wyróżnia się 4 podstawowe formy krzywdzenia:
 - **przemoc fizyczna** wobec dziecka to przemoc, w wyniku której dziecko doznaje faktycznej fizycznej krzywdy lub jest nią potencjalnie zagrożone. Krzywda ta następuje w wyniku działania bądź zaniechania działania ze strony rodzica lub innej osoby odpowiedzialnej za dziecko lub ze strony osoby, której dziecko ufa, bądź która ma nad nim władzę. Przemoc fizyczna wobec dziecka może być czynnością powtarzalną lub jednorazową,
 - **przemoc psychiczna** wobec dziecka to przewlekła, niefizyczna, szkodliwa interakcja pomiędzy dzieckiem a opiekunem, obejmująca zarówno działania, jak i zaniechania. Zaliczamy do niej m.in.: niedostępność emocjonalną, zaniedbywanie emocjonalne, relację z dzieckiem opartą na wrogości, obwinianiu, oczernianiu, odrzucaniu, nieodpowiednie rozwojowo lub niekonsekwentne interakcje z dzieckiem, niedostrzeganie lub nieuznawanie indywidualności dziecka i granic psychicznych pomiędzy rodzicem a dzieckiem,

- **wykorzystywanie seksualne** dziecka to włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy,
- **zaniedbywanie dziecka** to chroniczne lub incydentalne niezaspokajanie jego podstawowych potrzeb fizycznych i psychicznych i/lub nierespektowanie jego podstawowych praw, powodujące zaburzenia jego zdrowia i/lub trudności w rozwoju. Do zaniedbywania dochodzi w relacji dziecka z osobą, która jest zobowiązana do opieki, wychowania, troski i ochrony dziecka.

Rozdział 2

Rozpoznawanie i reagowanie na czynniki ryzyka i symptomy krzywdzenia dzieci

§ 4

1. Pracownicy OREW posiadają wiedzę i w ramach wykonywanych obowiązków zwracają uwagę na czynniki ryzyka i symptomy krzywdzenia dzieci.
2. **Czynnik ryzyka** krzywdzenia dziecka określa załącznik nr 1 do niniejszej POLITYKI.
3. **Symptomy krzywdzenia** dziecka określa załącznik nr 2 do niniejszej POLITYKI.

§ 5

1. Znajomość **czynników ryzyka** i umiejętne ich rozpoznawanie umożliwiają:
2. identyfikowanie dzieci, które są bardziej narażone na krzywdzenie,
3. planowanie działań profilaktycznych wobec rodziny na bardzo wczesnym etapie życia dziecka, w tym również działań profilaktycznych adresowanych do dzieci,
4. przerwanie stosowania przemocy wobec dzieci.
5. Wystąpienie jednego lub nielicznych czynników ryzyka nie jest jednoznacznym sygnałem, że w rodzinie dochodzi do krzywdzenia dziecka. Jeżeli jednak liczba czynników zwiększa się lub jeden z nich nasila się, należy podjąć wnikliwą obserwację dziecka i rodziny.
6. W przypadku zidentyfikowania czynników ryzyka pracownicy OREW podejmują rozmowę z rodzicami, przekazując informacje na temat dostępnej oferty wsparcia (np. psychologicznej, informacyjnej, psychopedagogicznej) i motywując ich do szukania dla siebie pomocy.
7. Pracownicy monitorują sytuację i dobrostan dziecka.
8. W przypadku gdy do zidentyfikowania czynników ryzyka dochodzi przez wolontariusza, praktykanta, inną osobę dorosłą niebędącą pracownikiem należy poinformować o tym: dyrektora lub

wicedyrektora OREW, który na podstawie uzyskanych informacji będzie prowadził niezbędne czynności, o których mowa w ust. 3

§ 6

1. Znajomość **symptomów krzywdzenia dziecka** i umiejętne ich rozpoznawanie umożliwia:
 - 1) identyfikowanie dzieci, które są krzywdzone,
 - 2) przerwanie stosowania przemocy wobec dzieci.
2. W przypadku podjęcia przez pracownika OREW podejrzania, że dziecko jest krzywdzone należy zareagować zgodnie z odpowiednią procedurą interwencji.

Rozdział 3

Zasady bezpiecznych relacji w OREW

§ 7

1. Naczelną zasadą wszystkich czynności podejmowanych przez pracowników jest działanie dla dobra dziecka i w jego najlepszym interesie.
2. Pracownik jest obowiązany do utrzymywania profesjonalnej relacji z małoletnim.
3. Reakcja, komunikat lub działanie pracownika wobec małoletniego są adekwatne do sytuacji, bezpieczne, uzasadnione i sprawiedliwe wobec innych małoletnich.
4. Pracownicy traktują dziecko z szacunkiem oraz uwzględniają jego godność i potrzeby.

§ 8

1. Zasady bezpiecznych relacji pracownika z dzieckiem określa załącznik nr 3 do niniejszej POLITYKI.
2. Zasady bezpiecznych relacji między małoletnimi określa załącznik nr 4 do niniejszej POLITYKI.

§ 9

Pracownicy znają i stosują zasady bezpiecznych relacji pracownik – dziecko i dziecko–dziecko ustalone w OREW.

Rozdział 4

Zasady bezpiecznej rekrutacji pracowników

§ 10

Rekrutacja pracowników OREW odbywa się zgodnie z obowiązującymi przepisami w Kodeksie pracy

§ 11

OREW musi zadbać, aby osoby w nim zatrudnione (w tym osoby pracujące na podstawie umowy zlecenie oraz wolontariusze/praktykanci) posiadały odpowiednie kwalifikacje do pracy z dziećmi oraz były dla nich bezpieczne.

§ 12

1. OREW może prosić kandydata/kandydatkę do pracy o przedstawienie referencji od poprzedniego pracodawcy lub o podanie kontaktu do osoby, która takie referencje może wystawić.

§ 13

1. Przed zatrudnieniem **nauczyciela lub specjalisty** pracodawca **żąda**:

- 1) oświadczenia o posiadaniu przez niego pełnej zdolności do czynności prawnych i korzystaniu z praw publicznych;
- 2) oświadczenia, że nie toczy się przeciwko niemu postępowanie karne w sprawie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub postępowanie dyscyplinarne;
- 3) zaświadczenia z Rejestru Sprawców Przestępstw na tle seksualnym

§ 14

W przypadku zatrudnienia **osoby niebędącej nauczycielem** do prowadzenia zajęć zgodnie z art. 15 Prawa oświatowego, pracodawca jest obowiązany pozyskać od niej:

- 1) oświadczenie, że nie toczy się przeciwko niej postępowanie karne w sprawie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub postępowanie dyscyplinarne;
- 2) informację z Krajowego Rejestru Karnego w celu potwierdzenia niekaralności za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe. W przypadku tej osoby nie ma zastosowania przepis zwalniający z konieczności przedłożenia zaświadczenia w przypadku ponownego zatrudnienia w tej samej placówce. Pracodawca wymaga aktualnego zaświadczenia każdorazowo przed nawiązaniem stosunku pracy;
- 3) zaświadczenia z Rejestru Sprawców Przestępstw na tle seksualnym

§ 15

1. Przed zatrudnieniem **pracownika na stanowisku niepedagogicznym**, bez względu czy jest to stanowisko pomocnicze i obsługi czy urzędnicze, pracodawca wymaga oświadczenia o posiadaniu pełni zdolności do czynności prawnych oraz korzystaniu z pełni praw publicznych.
2. Dodatkowo, w przypadku pracowników mających zajmować stanowisko **urzędnicze**, w tym **kierownicze stanowisko urzędnicze** pracodawca pozyskuje:
 - 1) oświadczenie o niekaralności za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe,
3. Pracodawca ma jednak prawo samodzielnie wystąpić o informację o niekaralności kandydata do pracy do Krajowego Rejestru Karnego w zakresie niezbędnym dla zatrudnienia pracownika, co do którego z przepisów ustawy wynika wymóg niekaralności, korzystania z pełni praw publicznych, a także ustalenia uprawnienia do zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej (art. 6 ust. 1 pkt 10 ustawy z 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym).

§ 16

1. Przed nawiązaniem stosunku pracy z **nauczycielem, osobą niebędącą nauczycielem** do prowadzenia zajęć zgodnie z art. 15 Prawa oświatowego lub przed dopuszczeniem do wykonywania czynności z małoletnimi w OREW, wolontariusza, praktykanta, inną osobę OREW jest obowiązany sprawdzić taką osobę w **Rejestrze Sprawców Przepstępstw na Tle Seksualnym** – Rejestr z dostępem ograniczonym oraz Rejestr osób w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze. Rejestr dostępny jest na stronie: **rps.ms.gov.pl**.
2. Także w przypadku pracowników niepedagogicznych konieczny jest obowiązek zweryfikowania kandydata do pracy w Rejestrze Sprawców Przepstępstw na Tle Seksualnym, ale tylko gdy zakres czynności wykonywanych przez pracownika niepedagogicznego obejmuje zadania wskazane w art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich¹ (np. w przypadku pomocy nauczyciela, opiekuna dzieci w trakcie przewozu z i do ośrodka).
3. Informacja zwrotna otrzymana z systemu teleinformatycznego Rejestru Sprawców Przepstępstw na Tle Seksualnym z dostępem ograniczonym powinna zostać wydrukowana i złożona do części A akt osobowych pracownika lub analogicznej dokumentacji dotyczącej wolontariusza / praktykanta / osoby pracującej na podstawie cywilnoprawnej. To samo dotyczy Rejestru osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15, wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze. Przy czym w przypadku tego Rejestru wystarczy wydrukować stronę internetową, na której widnieje komunikat, że dana osoba nie figuruje w Rejestrze.
4. Aby sprawdzić osobę w Rejestrze Sprawców Przepstępstw na Tle Seksualnym OREW potrzebuje następujących danych kandydata/kandydatki:
 - 1) imię i nazwisko,
 - 2) data urodzenia,
 - 3) pesel,
 - 4) nazwisko rodowe,
 - 5) imię ojca,
 - 6) imię matki.

¹ Ar. 21 ust. 1 ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich: „1. Przed nawiązaniem z osobą stosunku pracy lub przed dopuszczeniem osoby do innej działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem, świadczeniem porad psychologicznych, rozwojem duchowym, uprawianiem sportu lub realizacją innych zainteresowań przez małoletnich, lub z opieką nad nimi na pracodawcy lub innym organizatorze takiej działalności oraz na osobie, z którą ma być nawiązany stosunek pracy lub która ma być dopuszczona do takiej działalności, ciężką obowiązkami określone w ust. 2-8.”

§ 17

1. Przed nawiązaniem stosunku pracy z **nauczycielem, osobą niebędącą nauczycielem** do prowadzenia zajęć zgodnie z art. 15 Prawa oświatowego lub przed dopuszczeniem do wykonywania czynności z małoletnimi w OREW wolontariusza, praktykanta, inną osobę OREW odbiera od osoby informację z Krajowego Rejestru Karnego o niekaralności w zakresie przestępstw określonych w rozdziale XIX i XXV Kodeksu karnego (przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, handlu ludźmi, znęcania się), w art. 189a i art. 207 Kodeksu karnego (handlu ludźmi, znęcania się) oraz w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii.

Rozdział 5

Procedury interwencji oraz osoby odpowiedzialne – zasady ogólne

§ 18

1. Zagrożenie bezpieczeństwa małoletnich może przybierać różne formy, z wykorzystaniem różnych sposobów kontaktu i komunikowania.
2. Na potrzeby POLITYKI przyjęto następującą kwalifikację zagrożenia bezpieczeństwa dzieci:
 - 1) popełniono przestępstwo na szkodę dziecka (np. wykorzystanie seksualne, znęcanie się nad dzieckiem),
 - 2) doszło do innej formy krzywdzenia, niebędącej przestępstwem, takiej jak np. krzyk, kary fizyczne, poniżanie;
 - 3) doszło do zaniedbania potrzeb życiowych dziecka (np. związanych z żywieniem, higieną czy zdrowiem);
3. Na potrzeby POLITYKI wyróżniono procedury interwencji w przypadku podejrzenia czy ujawnienia działania na szkodę dziecka przez:
 - 1) pracownika, innej osoby dorosłej (np. wolontariusza, praktykanta)
 - 2) rodziców/opiekunów prawnych i faktycznych
 - 3) inne dziecko

§ 19

W przypadku podjęcia przez pracownika placówki podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone, pracownik ma obowiązek sporządzenia **notatki służbowej** i przekazania uzyskanej informacji nauczycielowi-terapeucie lub dyrektorowi, lub wicedyrektorowi OREW.

§ 20

1. Dyrektor lub Zastępca dyrektora wraz z nauczycielem-terapeutą ustala strategię działania, celem rozpoznania zgłaszanej sytuacji i zagrożenia (sprawy dotyczącej dziecka), a tym samym zareagowania na zaistniałą sytuację.
2. Reakcja na informację w sprawie krzywdzenia lub podejrzenie krzywdzenia dziecka zależna jest od rozmiaru danej sytuacji.
 - 1) Reakcja może być natychmiastowa np. zawiadomienie odpowiednich służb medycznych, policji, ośrodka pomocy społecznej itp., w tym oczywiście rodziców/opiekunów prawnych w dniu zaistnienia sytuacji,
 - 2) Lub odroczone w czasie z jednoczesnym planem działania OREW.
3. Opracowanie strategii działania, celem rozpoznania i podjęcia najlepszych decyzji dla dobra dziecka i jego rodziny
4. Zwołanie zespołu TEAM powołanym przez dyrektora OREW na każdy rok szkolny i dla każdego wychowanka,
5. Wezwanie rodziców/rodzica/opiekuna prawnego dziecka, którego krzywdzenie podejrzewa, oraz informuje ich o podejrzeniu.
6. Dyrektor/ Zastępca dyrektora wraz z nauczycielem-terapeutą i psychologiem, lub/i z psychologiem powinni opracować plan pomocy dziecku.
7. Plan pomocy dziecku powinien zawierać wskazania dotyczące:
 - 1) podjęcia przez OREW działań w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, w tym zgłoszenie podejrzenia krzywdzenia do odpowiedniej instytucji;
 - 2) wsparcia, jakie placówka zaoferuje dziecku;
 - 3) skierowania sprawy dziecka i rodziny do specjalistycznej placówki pomocy dziecku, jeżeli istnieje taka potrzeba.

§ 21

1. W przypadkach bardziej skomplikowanych (dotyczących wykorzystywania seksualnego oraz znęcania się fizycznego i psychicznego o dużym nasileniu) dyrekcja placówki powołuje **Zespół Interwencyjny**, w skład którego mogą wejść: nauczyciel-terapeuta dziecka, psycholog, dyrektor, wicedyrektor, inni pracownicy mający wiedzę o krzywdzeniu dziecka lub o dziecku (dalej określani jako: **Zespół Interwencyjny**).
2. **Zespół Interwencyjny** sporządza Plan pomocy dziecku, spełniający wymogi określone w § 20 ust. 3 POLITYKI.
3. W przypadku gdy podejrzenie krzywdzenia zgłosili opiekunowie dziecka, powołanie zespołu jest obligatoryjne. **Zespół Interwencyjny** wzywa opiekunów dziecka na spotkanie wyjaśniające, podczas którego może zaproponować opiekunom zdiagnozowanie zgłaszanego podejrzenia w zewnętrznej, bezstronnej instytucji. Ze spotkania sporządza się protokół.

§ 22

1. **Plan pomocy dziecku** jest przedstawiany przez nauczyciela-terapeutę i/ lub psychologa opiekunom z zaleceniem współpracy przy jego realizacji.
2. Nauczyciel-terapeuta i/ lub psycholog informuje rodziców o obowiązku placówki zgłoszenia podejrzenia krzywdzenia dziecka do odpowiedniej instytucji (prokuratura/policja lub sąd rodzinny, ośrodek pomocy społecznej bądź przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego – procedura „Niebieskie Karty” – w zależności od zdiagnozowanego typu krzywdzenia i skorelowanej z nim interwencji).
3. Po poinformowaniu rodziców przez nauczyciela-terapeutę i/ lub psychologa – zgodnie z paragrafem poprzedzającym – **dyrektor** składa zawiadomienie o podejrzeniu przestępstwa do prokuratury/policji lub wniosek o wgląd w sytuację rodziny do sądu rejonowego, wydziału rodzinnego i nieletnich, ośrodka pomocy społecznej lub przesyła formularz „Niebieska Karta – A” do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.
4. Dalszy tok postępowania leży w kompetencjach instytucji wskazanych w punkcie poprzedzającym.

§ 23

1. W przypadku gdy podejrzenie krzywdzenia zgłosili rodzice dziecka, a podejrzenie to nie zostało potwierdzone, należy o tym fakcie poinformować rodziców dziecka na piśmie.

§ 24

1. Z przebiegu interwencji sporządza się **Kartę Interwencji**, której wzór stanowi Załącznik nr 5 do niniejszej POLITYKI. Kartę załącza się do dokumentacji dziecka.
2. Wszyscy pracownicy OREW i inne osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych podjęły informację o krzywdzeniu dziecka lub informacje z tym związane, są zobowiązane do zachowania tych informacji w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.

Rozdział 6

Procedura postępowania w przypadku krzywdzenia małoletniego przez pracownika OREW lub inną osobę dorosłą

§ 25

1. W przypadku podjęcia przez pracownika OREW podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone, pracownik ma obowiązek sporządzenia **notatki służbowej** i przekazania uzyskanej informacji nauczycielowi-terapeucie, dyrektorowi lub wicedyrektorowi, a w przypadku sprawy dotyczącej pracownika OREW do dyrektora lub wicedyrektora odpowiedzialnego za monitorowanie realizacji POLITYKI. Notatka może mieć formę pisemną lub postać elektroniczną. Wzór notatki służbowej zawiera załącznik nr 6 do niniejszej POLITYKI

2. Interwencja prowadzona jest przez nauczyciela-terapeutę, psychologa (ale może być również przez dyrektora lub wicedyrektora),
3. Jeżeli zgłoszono krzywdzenie ze strony nauczyciela-terapeutę lub psychologa, wówczas interwencja prowadzona jest przez dyrektora .
4. Jeżeli zgłoszono krzywdzenie ze strony dyrektora, wówczas działania interwencyjne opisane w niniejszej procedurze podejmuje osoba, która dostrzegła krzywdzenie lub do której zgłoszono podejrzenie krzywdzenia.

§ 26

W przypadku krzywdzenia dziecka przez **pracownika** dyrektor/ wicedyrektor monitorujący POLITYKĘ podejmują następujące działania:

- 1) natychmiastowo odsuwa pracownika od wszelkich form kontaktu z dziećmi (nie tylko dzieckiem pokrzywdzonym) do czasu wyjaśnienia sprawy,
- 2) przeprowadza z poszanowaniem godności i intymności rozmowę z dzieckiem i innymi osobami mającymi lub mogącymi mieć wiedzę o zdarzeniu i o sytuacji osobistej (rodzinnej, zdrowotnej) dziecka, w szczególności jego rodzicami. Dyrektor/wicedyrektor stara się ustalić przebieg zdarzenia, ale także wpływ zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Ustalenia są spisywane na **Karcie Interwencji** (załącznik nr 5).
- 3) przeprowadza rozmowę z rodzicami dziecka przedstawiając Plan pomocy dziecku w ośrodku, przy udziale nauczyciela-terapeuty lub psychologa;
- 4) przeprowadza rozmowę dyscyplinującą z pracownikiem, przedstawia konsekwencje, w przypadku nieprzestrzegania POLITYKI OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM;
- 5) podejmuje w stosunku do nauczyciela lub pracownika działania dyscyplinujące wynikające z Kodeksu pracy;
- 6) w przypadku, gdy wobec dziecka popełniono przestępstwo, dyrektor sporządza zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa i przekazuje je do właściwej miejscowo policji lub prokuratury. Wzór zawiadomienia znajduje się w Załączniku nr 7 do niniejszej POLITYKI.

§ 27

W przypadku zgłoszenia przemocy wobec dziecka ze strony osoby dorosłej nie będącej pracownikiem OREW, nauczyciel-terapeuta, psycholog, wyjaśniając sprawę podejmują następujące działania:

- 1) przeprowadza z poszanowaniem godności i intymności rozpoznanie sytuacji, w tym, jeżeli jest to możliwe, rozmowę z dzieckiem i innymi osobami mającymi lub mogącymi mieć wiedzę o zdarzeniu i o sytuacji osobistej (rodzinnej, zdrowotnej) dziecka, w szczególności jego rodzicami. Dyrektor /wicedyrektor stara się ustalić przebieg zdarzenia, ale także wpływ zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Ustalenia są spisywane na **Karcie Interwencji** (załącznik nr 5).

- 2) opracowuje Plan pomocy dziecku,
- 3) przeprowadza rozmowę z rodzicami dziecka przedstawiając Plan pomocy dziecku w OREW;
- 4) współpracuje z rodzicami i nauczycielem-terapeutą przy jego realizacji.

§ 28

1. Plan pomocy dziecku uwzględnia:
 - 1) podjęcia działań przez OREW w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, w tym zgłoszenie podejrzenia krzywdzenia do odpowiedniej instytucji: w przypadku podejrzenia przestępstwa zawiadomienie policji lub prokuratury,
 - 2) form wsparcia, jakie OREW zaoferuje dziecku,
 - 3) propozycji skierowania dziecka do specjalistycznej placówki pomocy dziecku, jeśli istnieje taka potrzeba.
2. Nauczyciel-terapeuta lub psycholog monitoruje i relacjonuje dyrektorowi oraz rodzicom przebieg realizacji planu.

§ 29

1. W przypadkach bardziej skomplikowanych (dotyczących wykorzystywania seksualnego oraz znęcania się fizycznego i psychicznego o dużym nasileniu) dyrektor powołuje **Zespół Interwencyjny**, w skład którego mogą wejść: nauczyciel-terapeuta, psycholog, dyrektor, wicedyrektor inni pracownicy mający wiedzę o krzywdzeniu dziecka lub o dziecku (dalej okreśłani jako: zespół interwencyjny).
2. Zespół interwencyjny sporządza Plan pomocy dziecku, spełniający wymogi określone w § 28 Polityki, na podstawie informacji nauczyciela-terapeuty, psychologa oraz innych, uzyskanych przez członków Zespołu.
3. W przypadku, gdy podejrzenie krzywdzenia zgłosili rodzice dziecka, powołanie Zespołu jest obowiązkowe. Zespół interwencyjny wzywa opiekunów dziecka na spotkanie wyjaśniające. Ze spotkania sporządza się protokół.

§ 30

1. Z przebiegu interwencji sporządza się **Kartę Interwencji**, której wzór stanowi załącznik nr 5 do niniejszej POLITYKI. Kartę załącza się do dokumentacji małoletniego.
2. Wszyscy pracownicy placówki i inne osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych podjęły informację o krzywdzeniu dziecka lub informacje z tym związane, są zobowiązane do zachowania tych informacji w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.

§ 31

1. W przypadku podjęcia przez pracownika OREW podejrzania, że dziecko jest krzywdzone, pracownik ma obowiązek sporządzenia **notatki służbowej** i przekazania uzyskanej informacji nauczycielowi-terapeucie, psychologowi (może być również dyrektorowi, wicedyrektorowi), a w przypadku sprawy dotyczącej pracownika OREW do dyrektora lub wicedyrektora odpowiedzialnego za monitorowanie realizacji POLITYKI. Notatka może mieć formę pisemną lub postać elektroniczną. Wzór notatki służbowej zawiera załącznik nr 6 do niniejszej POLITYKI.
2. Interwencja prowadzona jest przez nauczyciela-terapeutę, psychologa (ale może być również przez dyrektora lub wicedyrektora),
3. Jeżeli zgłoszono krzywdzenie ze strony osoby wyznaczonej do prowadzenia interwencji, wówczas interwencja prowadzona jest przez dyrektora .
4. Jeżeli zgłoszono krzywdzenie ze strony dyrektora, wówczas działania interwencyjne opisane w niniejszym rozdziale podejmuje osoba, która dostrzegła krzywdzenie lub do której zgłoszono podejrzenie krzywdzenia.
5. Rozmowa z dzieckiem powinna odbywać się w sposób zrozumiały dla dziecka, za pomocą środków komunikacji werbalnej i pozawerbalnej. Jeżeli rozmowa jest niemożliwa, istotne są spostrzeżenia wynikające z obserwacji dziecka prowadzonej przez nauczyciela-terapeutę i psychologa.

§ 32

W przypadku podejrzania, że życie dziecka jest zagrożone lub grozi mu ciężki uszczerbek na zdrowiu należy niezwłocznie poinformować odpowiednie służby (Policja, pogotowie ratunkowe), dzwoniąc pod numer 112, 997 lub 998 (pogotowie). Poinformowania służb dokonuje **pracownik, który pierwszy powziął informację o zagrożeniu** i następnie wypełnia Kartę Interwencji.

§ 33

1. Z przebiegu każdej interwencji sporządza się **Kartę Interwencji**, której wzór stanowi załącznik nr 5 do niniejszej Polityki. Kartę załącza się do dokumentacji małoletniego.
2. Wszyscy pracownicy OREW i inne osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych podjęły informację o krzywdzeniu małoletniego lub informacje z tym związane, są zobowiązane do zachowania tych informacji w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.
3. W przypadku gdy podejrzenie krzywdzenia dziecka zgłosili rodzice (opiekunowie) dziecka, a podejrzenie to nie zostało potwierdzone, należy pisemnie ich o tym poinformować.

Rozdział 7

Procedura postępowania w przypadku krzywdzenia małoletniego przez rodzica

§ 34

1. W przypadku podjęcia przez pracownika OREW podejrzania, że dziecko jest krzywdzone przez rodziców, pracownik ma obowiązek sporządzenia **notatki służbowej** i przekazania uzyskanej informacji nauczycielowi-terapeucie lub psychologowi i dyrektorowi lub wicedyrektorowi. Notatka może mieć formę pisemną lub postać elektroniczną. Wzór notatki służbowej zawiera załącznik nr 6 do niniejszej POLITYKI.
2. W przypadku gdy zgłaszającym krzywdzenie jest małoletni, pracownik OREW przyjmuje informację, zapewniając dyskrecję zgłaszającemu poprzez wysłuchanie go bez świadków. Z rozmowy sporządza notatkę służbową (zał. nr 1) i informuje o tym nauczyciela-terapeutę lub psychologa.
3. Nauczyciel-terapeuta lub psycholog przeprowadza rozmowę z dzieckiem – jeżeli jest to możliwe, obserwuje dziecko, i podejmuje rozmowę z innymi osobami mającymi lub mogącymi mieć wiedzę o zdarzeniu i o sytuacji osobistej (rodzinnej, zdrowotnej) dziecka. Stara się ustalić przebieg zdarzenia, ale także wpływ zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Ustalenia są spisywane na karcie interwencji (załącznik nr 5).

§ 35

Jeżeli rodzice są osobami podejrzanymi o stosowanie przemocy, nauczyciel-terapeuta lub psycholog przeprowadza z nimi rozmowę na temat konsekwencji stosowania przemocy wobec dziecka oraz o obowiązkach prawnych szkoły: wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” oraz w przypadku popełnienia przestępstwa zgłoszenia sprawy do prokuratury oraz w przypadku zagrożenia dobra dziecka do sądu rodzinnego. Informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia i udziale w programach dla osób stosujących przemoc.

§ 36

1. Nauczyciel-terapeuta lub psycholog dokonuje diagnozy sytuacji i potrzeb dziecka oraz sporządza Plan pomocy dziecku, który uwzględnia sposoby zapewnienia dziecku bezpieczeństwa oraz opis wsparcia, jakie OREW może zaoferować dziecku. Przygotowuje informację o placówkach pomocy dziecku.
2. W przypadku podejrzania, że dziecko doświadcza jednorazowej przemocy fizycznej (np. klapsy, popychanie), przemocy psychicznej (np. poniżanie, dyskryminacja, ośmieszanie) lub innych niepokojących zachowań (np. krzyk, niestosowne komentarze) przy braku współpracy rodziców lub powtarzających się przemocy, dyrektor składa wniosek do sądu rodzinnego o wgląd w sytuację dziecka. Wzór wniosku zawiera załącznik nr 7 do niniejszej POLITYKI.
3. Nauczyciel-terapeuta lub psycholog informuje o swoich działaniach dyrektora lub wicedyrektora OREW.

4. Nauczyciel-terapeuta lub psycholog monitorują sytuację dziecka, udzielają wsparcia i organizują pomoc stosownie do jego potrzeb.

§ 37

W przypadku podejrzenia, że rodzic dziecka lub opiekun prawny **zaniedbuje jego potrzeby** lub rodzina jest niewydolna wychowawczo (np. dziecko chodzi w nieadekwatnych do pogody ubraniach, nie otrzymuje drugiego śniadania, przejawia oznaki niedożywienia), rodzina stosuje przemoc wobec dziecka (rodzic/inny domownik krzyczy na dziecko, stosuje klapsy lub podobne rodzajowo kary fizyczne), dyrektor informuje właściwy ośrodek pomocy społecznej o potrzebie pomocy rodzinie, gdy niespełnianie potrzeb wynika z sytuacji ubóstwa. Nauczyciel-terapeuta lub psycholog mają możliwość wszczęcia procedury Niebieskie Karty.

§ 38

1. W przypadku podejrzenia że małoletni doświadcza krzywdzenia z uszczerbkiem na zdrowiu, wykorzystania seksualnego lub/i zagrożone jest jego życie należy niezwłocznie poinformować odpowiednie służby (Policja, pogotowie ratunkowe), dzwoniąc pod numer 112, 997 lub 998 (pogotowie). Poinformowania służb dokonuje pracownik, który pierwszy powziął informację o zagrożeniu i następnie wypełnia **Kartę Interwencji**.
2. W przypadku podejrzenia, że małoletni doświadcza krzywdzenia innymi typami przestępstw niż wskazane w ustępie poprzedzającym, dyrektor składa pisemne zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa i przekazuje je do właściwej miejscowo policji lub prokuratury. Wzór zawiadomienia znajduje się w Załączniku nr 8 do niniejszej POLITYKI.
3. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji instytucji, o których mowa w ustępach poprzedzających.

Rozdział 8

Procedura postępowania w przypadku krzywdzenia dziecka przez rówieśników

§ 39

1. W przypadku podjęcia przez pracownika OREW podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone przez inne dziecko z OREW pracownik ma obowiązek sporządzenia notatki służbowej i przekazania uzyskanej informacji do nauczyciela-terapeuty. Notatka może mieć formę pisemną. Wzór notatki służbowej zawiera załącznik nr 6 do niniejszej POLITYKI.
2. W przypadku gdy zgłaszającym krzywdzenie jest małoletni, pracownik OREW przyjmuje informację, zapewniając dyskrecję zgłaszającemu poprzez wysłuchanie go bez świadków. Z rozmowy lub rozeznania sytuacji sporządza notatkę służbową (zał. nr 1) i informuje o zaistniałym fakcie nauczyciela-terapeuty.

3. Nauczyciel-terapeuta informuje o zdarzeniu psychologa i w jego obecności przeprowadza rozmowę wyjaśniającą z osobą poszkodowaną oraz wychowankiem/ wychowankami podejrzanymi o krzywdzenie. Należy mieć na uwadze poziom rozumienia przez wychowanka komunikacji werbalnej i rozumienia przez niego sytuacji, dlatego też należy zastosować najlepszą i znaną dziecku formę komunikacji alternatywnej.
4. Nauczyciel-terapeuta i psycholog opracowują plan pomocy dziecku.
5. Nauczyciel-terapeuta /psycholog monitoruje sytuację dziecka przy współpracy z wychowawcą i rodzicami/opiekunami.

§ 40

W przypadku podejrzenia krzywdzenia dziecka przez inne dziecko z OREW (np. na zajęciach) należy przeprowadzić rozmowę z dzieckiem podejrzanym o krzywdzenie oraz jego rodzicami, a także oddzielnie z dzieckiem poddawany krzywdzeniu i jego rodzicami. Jeśli rozmowa jest niemożliwa należy rozeznąć skalę zjawiska. Ponadto należy porozmawiać z innymi osobami mającymi wiedzę o zdarzeniu. W trakcie rozmów i rozeznawania sytuacji należy dążyć do ustalenia przebiegu zdarzenia, a także wpływu zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka krzywdzonego. Ustalenia są spisywane na **Karcie Interwencji** (załącznik nr 5). Dla dziecka krzywdzącego oraz krzywdzonego sporządza się **oddzielne Karty Interwencji**.

§ 41

W przypadku podejrzenia, że małoletni doświadcza krzywdzenia z uszczerbkiem na zdrowiu, wykorzystania seksualnego lub/i zagrożone jest jego życie należy:

- 1) zawiadomić sąd rodzinny o możliwości popełnienia przestępstwa przez nieletniego (jeżeli sprawa dotyczy małoletniego w wieku 13 – 17 lat),
- 2) zawiadomić sąd rodzinny o wszczęciu postępowania o demoralizacji małoletniego (jeżeli sprawa dotyczy dziecka w wieku co najmniej 10 lat).
- 3) sytuacja/ zdarzenie powinno być rozeznane przez pracownika OREW, uwzględniając poziom rozumienia sytuacji społecznych przez wychowanka, jego stan psychofizyczny, poznawczy i zdrowotny (w tym stopień niepełnosprawności intelektualnej i innych czynników).

§ 42

1. Wspólnie z rodzicami dziecka krzywdzącego należy opracować **Plan naprawczy**, celem zmiany niepożądanych zachowań.
2. Z rodzicami dziecka poddawany krzywdzeniu należy opracować **Plan pomocy dziecku**, włączając w ten plan sposoby odizolowania go od źródeł zagrożenia.

§ 43

W trakcie rozmów należy upewnić się, że dziecko podejrzewane o krzywdzenie innego dziecka samo nie jest krzywdzone przez rodziców, innych dorosłych bądź inne dzieci. W przypadku potwierdzenia takiej okoliczności należy przejść do procedury z Rozdziału 7.

§ 44

W przypadku, gdy dziecko krzywdzące nie uczęszcza do OREW, należy porozmawiać z dzieckiem poddawany krzywdzeniu, innymi osobami mającymi wiedzę o zdarzeniu, a także z rodzicami dziecka krzywdzonego lub osobami asystującymi np. podczas transportu do OREW celem ustalenia przebiegu zdarzenia, a także wpływu zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Dyrektor organizuje spotkanie/a z opiekunami dziecka, którym przekazuje informacje o zdarzeniu oraz o potrzebie/możliwości skorzystania ze specjalistycznego wsparcia, w tym u innych podmiotach lub służb oraz o sposobach reakcji na zdarzenie (poinformowanie sądu rodzinnego, poinformowanie szkoły, poinformowanie rodziców dziecka krzywdzącego).

§ 45

1. Jeśli sprawca przemocy rówieśniczej dopuścił się czynu karalnego/zabronionego przez prawo, interwencja zależna jest od wieku sprawcy i stanu psychofizycznego, mentalnego lub zdrowotnego.
2. W przypadku wychowanka do 13 r.ż., jeśli działania wewnętrzne OREW nie przynoszą oczekiwanego rezultatu, dyrektor składa wniosek do sądu (wydział rodzinny i nieletnich) o wgląd w sytuację dziecka i rodziny.
3. W przypadku wychowanka od 13- 17 r.ż., dyrektor szkoły składa zawiadomienie na policję lub do sądu (wydział rodzinny i nieletnich).
4. W przypadku wychowanka posiadającego 17 lat, dyrektor OREW składa zawiadomienie na policję lub do prokuratury.
5. Interwencja zewnętrzna prowadzona jest równolegle z planem interwencji wewnętrznej.

§ 46

Jeżeli osobą podejrzewaną o krzywdzenie jest dziecko powyżej lat 17, a jego zachowanie stanowi przestępstwo, wówczas należy poinformować właściwą miejscowo jednostkę prokuratury poprzez pisemne zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa. Jednak sytuacja/ zdarzenie powinno być rozeznane przez pracownika OREW, uwzględniając poziom rozumienia sytuacji społecznych przez wychowanka, jego stan psychofizyczny, poznawczy i zdrowotny (w tym stopień niepełnosprawności intelektualnej i innych czynników).

Rozdział 9

Zasady ochrony wizerunku dziecka

§ 49

1. OREW zapewnia najwyższe standardy ochrony danych osobowych dzieci zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.
2. OREW uznając prawo dziecka do prywatności i ochrony dóbr osobistych, zapewnia ochronę wizerunku dziecka.
3. Zasady ochrony wizerunku dziecka w OREW stanowią Załącznik nr 8 do niniejszej POLITYKI.

Rozdział 11

Zasady dostępu małoletnich do Internetu oraz ochrony przed szkodliwymi treściami

§ 50

OREW zapewniając dzieciom dostęp do Internetu, jest zobowiązany podejmować działania zabezpieczające dzieci przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju; w szczególności należy zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające.

§ 51

Na terenie OREW dostęp małoletniego do Internetu możliwy jest:

- 1) pod nadzorem nauczyciela - na zajęciach;
- 2) za pomocą sieci wifi placówki, po podaniu hasła.

§ 52

1. W przypadku dostępu realizowanego pod nadzorem pracownika OREW, pracownik placówki ma obowiązek informowania małoletnich o zasadach bezpiecznego korzystania z Internetu.
2. Pracownik placówki czuwa także nad bezpieczeństwem korzystania z Internetu przez dzieci podczas zajęć.

§ 53

1. Osobą odpowiedzialną za bezpieczeństwo sieci komputerowej w OREW jest informatyk PSONI.
2. Rozmowy dotyczące bezpieczeństwa w sieci przeprowadza nauczyciel-terapeuta i psycholog.

§ 54

1. Osoba odpowiedzialna za Internet dba o to, aby sieć internetowa organizacji OREW była zabezpieczona przed niebezpiecznymi treściami, instalując i aktualizując odpowiednie, nowoczesne oprogramowanie.

Rozdział 12

Monitoring stosowania POLITYKI

§ 55

1. Osobą odpowiedzialną za POLITYKĘ OCHRONY MAŁOLETNIICH PRZED KRZYWDZENIEM w OREW jest dyrektor.
2. Osoba, o której mowa w ust. 1, jest odpowiedzialna za:
 - 1) przygotowanie pracowników OREW do stosowania standardów ustalonych w niniejszej POLITYCE przez zorganizowanie szkoleń wewnętrznych; pracownicy uczestniczący w szkoleniu potwierdzają fakt uczestnictwa w nim,
 - 2) monitorowanie realizacji POLITYKI,
 - 3) reagowanie na sygnały naruszenia POLITYKI,
 - 4) prowadzenie REJESTRU ZGŁOSZEŃ, na podstawie KART INTWERWENCJI,
 - 5) proponowanie zmian w POLITYCE.
3. DYREKTOR współpracuje w tym zakresie z nauczycielami-terapeutami i psychologiem.
4. Osoba, o której mowa w ust. 1, przeprowadza wśród pracowników, rodziców, małoletnich OREW, raz na 12 miesięcy, ankietę monitorującą poziom realizacji POLITYKI. Wzór ankiety stanowi Załącznik nr 10 do niniejszej POLITYKI.
5. W ankiecie pracownicy, rodzice, małoletnich OREW mogą proponować zmiany POLITYKI oraz wskazywać naruszenia POLITYKI w OREW.
6. Osoba, o której mowa w ust. 1, dokonuje opracowania wypełnionych przez pracowników OREW ankiet. Sporządza na tej podstawie **sprawozdanie** z monitoringu.
7. Dyrektor wprowadza do POLITYKI niezbędne zmiany i ogłasza pracownikom, dzieciom i ich rodzicom nowe brzmienie POLITYKI.

§ 56

W ramach monitoringu zasad i praktyk ochrony małoletnich dyrektor/ wicedyrektor, nauczyciele-terapeuci, psycholog konsultują się z rodzicami wychowanków podczas spotkań dyrektora z Radą Rodziców, zebrań z rodzicami, w formie ankiet kierowanych do rodziców, rozmów nauczycieli-terapeutów i psychologa z rodzicami.

Rozdział 13

Przepisy końcowe

§ 57

1. POLITYKA wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.
2. Ogłoszenie następuje w sposób dostępny dla pracowników OREW, dzieci i ich rodziców, w szczególności poprzez wywieszenie w miejscu ogłoszeń dla pracowników lub poprzez przesłanie jej tekstu drogą elektroniczną (na konta pracowników, ewentualnie poczta służbową e-mail w stosunku do pracowników) oraz poprzez zamieszczenie na stronie internetowej i wywieszenie w widocznym miejscu w siedzibie na tablicy ogłoszeniowej, również w wersji skróconej, przeznaczonej dla małoletnich.
3. Zapisy zawarte w dokumencie Polityki obowiązują wszystkich pracowników OREW, w tym wolontariuszy, stażystów, praktykantów, inne osoby mające kontakt z wychowankami OREW a znajomość jej treści potwierdzają własnoręcznym podpisem.
4. Każdy pracownik ma obowiązek zapoznać się z POLITYKĄ i ją stosować.

Załączniki:

- Załącznik nr 1. Czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka
- Załącznik nr 2. Symptomy krzywdzenia dziecka
- Załącznik nr 3. Zasady bezpiecznych relacji pracownika z dzieckiem
- Załącznik nr 4. Zasady bezpiecznych relacji między małoletnimi
- Załącznik nr 5. Karta interwencji
- Załącznik nr 6. Notatka służbowa
- Załącznik nr 7. Wniosek o wgląd w sytuację dziecka
- Załącznik nr 8. Zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa
- Załącznik nr 9. Zasady ochrony wizerunku dziecka
- Załącznik nr 10. Ankieta (monitorująca)
- Załącznik nr 12. Sprawozdanie z monitoringu